

حفظ الصحة نسوان و اطفال در آئینه نخستین نشریه زنان ایران

علی کریمیان^۱*

چکیده

زمینه و هدف: در جریان انقلاب مشروطه، زنان ایران دوشادوش مردان پا در عرصه اجتماعی و سیاسی نهادند و در وقایع و حوادث متعدد: انجمن‌های سری، تظاهرات، تشکل‌های آزادی‌خواهی شرکت جستند و از همه مهم‌تر نامالیقات دوران انقلاب مشروطیت را به جان خریدند و به ستیز با استبداد محمدعلی شاه برخاستند تا این که شاه از سلطنت خلع و مشروطیت به وقوع پیوست. از آن پس زنان نیز چون مردان به مشارکت در مسائل اجتماعی، فرهنگی و سیاسی پرداختند، از جمله آنها می‌توان به توسعه روزنامه‌نگاری زنان اشاره کرد و بدین ترتیب نشریه‌های: دانش، شکوفه، زبان زنان، نامه بانوان، عالم نسوان، جهان زنان، نسوان وطنخواه و نسوان شرق به ترتیب وارد عرصه مطبوعات گردیدند که در این مجال به ایجاذ تنها به بررسی نخستین نشریه خاص زنان یعنی: نشریه دانش یا در واقع به معرفی نخستین نشریه زنان، نخستین روزنامه‌نگار زن و نخستین پزشک زن در ایران خواهیم پرداخت.

روشها: امتیاز نشریه دانش در ۲۵ شعبان ۱۳۲۸ ق = ۸ شهریور ۱۲۸۹ ش. = ۱۳ آگوست ۱۹۱۰ م. به نام خانم دکتر سمیه کحال صادر گردید و مسلک آن به‌طوری که در خود نشریه نیز ذکر شده: «به تربیت نسوان و دوشیزگان، تصفیه اخلاق زنان و علم‌خانه‌داری، بچه‌داری و مسئله بهداشت و سلامت زنان و اطفال می‌پردازد» که در این مقاله سعی بر آن است که هشت شماره موجود از سی شماره چاپ شده از نشریه مذکور را مورد مذاقه قرار داده و از نگاه یک بانوی پزشک به اوضاع بهداشت و درمان زنان و اطفال آن دوره نظری بیفکنیم.

نتیجه‌گیری: اولین نشریه زنان در ایران در سال ۱۹۰۷ میلادی توسط یک بانوی پزشک در حالی انتشار می‌یابد که در منطقه خاورمیانه و در جهان اسلام نمونه آن را نمی‌توان یافت، دوره‌ای که زنان ایران در شمار متجددترین زنان دنیا درآمدند.

کلیدواژه‌ها: کودکان، زنان، مطبوعات، سمیه کحال، روزنامه‌نگاران زن، نشریه دانش، پزشکان

• MSc. کارشناس ارشد و پژوهشگر
سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران، تهران،
ایران

* نویسنده مسئول، پست الکترونیک:
ali.karimian1342@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۰/۱۱/۱۱ | تاریخ پذیرش: ۱۳۹۱/۱/۳۰

مقدمه

از پیشینه طب، بخصوص طب زنان در پویه تاریخ را مورد تحقیق و پژوهش قرار دهیم و ماحصل را به عنوان توشه‌ای هر چند ناچیز فرا روی دانش پژوهان قرار دهیم. امیدواریم در نظر فرهیختگان ژرف‌اندیش نازک‌بین نقاد مقبول افتد.

شرح متن

حضور زنان در تحولات سیاسی اجتماعی پس از مشروطیت: پس از انقلاب مشروطه زنان دوشادوش مردان نقش مهم و قابل توجهی در عرصه اجتماعی و سیاسی کشور ایفا کردند. از مهمترین آنها می‌توان از: شرکت زنان در انجمن‌های سری و در تظاهرات و تشکیلات ملی و آزادی خواهانه در تبریز و تهران یا در سال ۱۹۰۸م. / ۱۲۸۷ ش. وقتی که معلوم شد محمدعلی شاه تصمیم به انحلال مجلس گرفته است و از روسها کمک می‌طلبد، در حدود سیصد نفر از زنان در مقابل بهارستان به تظاهرات و اعتراض پرداختند. در سال ۱۹۱۰م. / ۱۲۸۹ ش. وقتی که دولت ایران قرضه ملی منتشر کرد، اغلب زنان ایرانی جواهرات و دارایی خود را فروختند و به دولت کمک کردند (۱). بر همین اساس مورگان شوستر - کارشناس مالی آمریکا در ایران - در خاطرات خود مطرح میکند که زنان ایران از سال ۱۹۰۷م. / ۱۲۸۷ ش. (اعطای مشروطه به بعد) در شمار متجددترین زنان دنیا درآمدند (۲). به این ترتیب انقلاب مشروطه روزنامه‌نگاری را در بین زنان ایران توسعه داد و نشریات ذیل توسط زنان در طی سالهای بعد از مشروطه در تهران و شهرستان‌ها منتشر شدند (۳).

از انتشار نخستین نشریه "کاغذ اخبار" سالیان متمادی می‌گذشت و به ندرت مقاله و مطلبی در خصوص زنان به‌عنوان نیمی از جامعه تهیه و تدوین میشد و چنانچه میراث مکتوب آن عصر نیز مورد مذاقه قرار گیرد، کمتر مطلبی با محوریت موضوع "زنان" به رشته تحریر درآمده است، مگر جسته گریخته مطلبی بر سبیل التزام در احوال زنان دربار که آن هم صرفاً جنبه خبری دارد، ترقیم یافته است. اما با سپری شدن این عصر بی‌خبری و گذر ایام، با وقوع انقلاب مشروطیت زنان همسنگ با مردان پای در عرصه سیاسی - اجتماعی گذاشتند و در آن برهه منشاء تحولات بنیادی گردیدند که از جمله میتوان به طلیعه و توسعه روزنامه‌نگاری زنان در این دوره اشاره کرد. به‌طوری که در فاصله سال‌های ۱۳۲۸ ق. تا ۱۳۰۴ ش. (دوره مشروطه)، هشت نشریه با مدیریت زنان به طبع رسیده است که بلا استثناء مسلک و مشی همگی این نشریات جز بسط موضوع "زنان و اطفال" در جامعه نیست (جدول شماره ۱).

از این رو به ایجاد نخستین نشریه زنان را که توسط نخستین بانوی طبیب ایرانی که توأمأ نخستین روزنامه‌نگار زن نیز هست، دستمایه این چند ورق سیاه‌مشق قرار دادیم تا شاید گره‌گشای بخشی از تاریخ مکتوم طب زنان و اطفال این مرز و بوم باشد.

از دیگر سوی جای تحقیق و تتبع پیرامون تاریخ طب و سیر تطور و پیشرفت آن در نشریه‌های تخصصی پزشکی کاملاً ملموس و محسوس بود با این رویکرد عزم خود را جزم کردیم تا در هر شماره مقاله‌ای

جدول شماره ۱: نشریات به چاپ رسیده با مدیریت زنان از ۱۳۲۸ ق. تا ۱۳۰۴ ش. با موضوع زنان و اطفال

اسم روزنامه	مدیر و سردبیر	تاریخ تأسیس	دوره انتشار	محل انتشار
دانش	خانم کحال	۱۳۲۸ ق. (۱۲۸۹ ش.)	غیرمنظم	تهران
شکوفه	مریم مزین السلطنه	۱۳۲۹ ق. (۱۲۹۰ ش.)	دوهفته یکبار	تهران
زبان زنان	صدیقه دولت‌آبادی	۱۳۳۷ ق. (۱۲۹۸ ش.)	دوهفته یکبار	اصفهان
نامه بانوان	شهناز آزاد	۱۳۳۸ ق. (۱۲۹۹ ش.)	دوهفته یکبار	تهران
عالم نسوان	نوابه صفوی	۱۳۳۸ ق. (۱۲۹۹ ش.)	دوهفته یکبار	تهران
جهان زنان	فخرآفاق پارسا	۱۳۳۹ ق. (۱۳۰۰ ش.)	دوهفته یکبار	مشهد
نسوان وطن‌خواه	محترم اسکندری	(۱۳۴۱ ق.) ۱۳۰۲ ش.	غیرمنظم	تهران
نسوان شرق	مرضیه خانم ضرابی	(۱۳۴۳ ق.) ۱۳۰۴ ش.	دوهفته یکبار	بندر انزلی

تصویر شماره ۱: خانم دکتر سمیه کحال

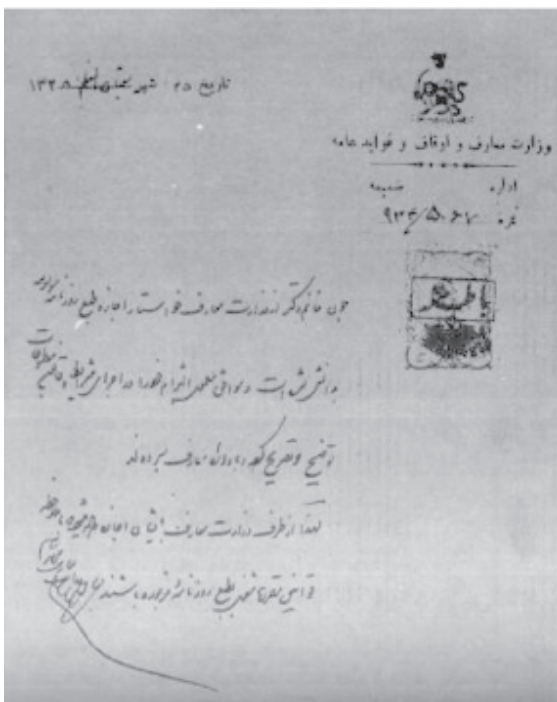
"دانش" نخستین نشریه زنان ایران: خانم دکتر سمیه کحال^۱ فرزند میرزا محمد حکیم‌باشی (جدیدالاسلام) - همدانی از طبای عصر قاجار می‌باشد (۳-۵). در تصویر شماره ۱، تنها عکس موجود از این بانوی پزشک ایرانی ارائه شده است. او در شماره اول نشریه دانش در معرفی خود و شیوه انتشار نشریه دانش می‌نویسد: این کمینه خانم دکتر کحال، صبیبه مرحوم میرزا محمد حکیم‌باشی (جدیدالاسلام)، این جریده موسوم به دانش را علی‌الحساب هفته [ای] یک نمره تقدیم ارباب ذوق و دانش می‌سازم (۵).

خانم دکتر کحال نزد مسیونرهای مذهبی آمریکایی - که در ایران فعالیت‌های خیریه می‌کردند - طبابت را آموخت و به عنوان اولین کحال (چشم‌پزشک) زن از سوی مسیونرها اجازه طبابت در ایران گرفت (۶) و از آن پس به مداوای بیماران پرداخت (۷)، و به همین لحاظ در سراسر ایران به‌ویژه تهران به نام دکتر کحال شهرت یافت (۶). اقدس معصوم - یکی از نوه‌های او - می‌گوید: مادر بزرگش (خانم دکتر کحال) چشم یکی از همسران ناصرالدین‌شاه را به نام «امینه اقدس»^۲ جراحی کرده است (۶).

خانم دکتر کحال در شعبان ۱۳۲۸ ق. = ۸ شهریور ۱۲۸۹ ش. طی نامه‌ای از وزارت معارف و اوقاف و فواید عامه تقاضای نشریه کرد که وزارتخانه مذکور در ۲۵ شعبان ۱۳۲۸ ق. امتیاز روزنامه دانش را صادر کرد (تصویر شماره ۲).

خانم دکتر کحال یک روز پس از اخذ مجوز نشریه دانش [در ۲۶ شعبان ۱۳۲۸ ق.] التزامنامه متداول نشریات را تدوین و تقدیم انجمن معارف نمود که مفاد آن به شرح ذیل می‌باشد (تصویر شماره ۳):

پس از ۱۰ رمضان ۱۳۲۸ ق. = ۱۲۸۹/۰۶/۲۲ ش. نخستین روزنامه هفتگی اجتماعی - تربیتی (۸) فارسی زبان یا به تعبیر درستتر مجله دانش که اختصاص به زنان داشت (۱)، به مدیریت خانم دکتر کحال و سردبیری «ع.صفوت»^۳ (۳) در تهران منتشر شد (۹، ۱۰). این نشریه هفتگی یکبار در «هشت صفحه» با «قطع رحلی» و «چاپ سربی» به بهای تک شماره: [در طهران یک عباسی (چهارشاهی)، سایر ولایات ۵ شاهی و اشتراک در طهران، یکساله: ۱۲ قران، شش ماهه: ۷ قران، سه ماهه: ۴ قران و در ولایات داخله یکساله: ۱۵ قران، شش ماهه: ۹ قران، سه ماهه: ۵ قران (۸)] و شماره اول آن در مطبعه شرق (۵)، شماره دو تا چهارم در مطبعه فاروس طهران (۱۱) و شماره پنجم و ششم [که موجودند] در مطبعه طهران (۱۲) و شماره چهارده و بیست و پنجم [که موجودند] در مطبعه مجلس به چاپ رسیده‌اند (۱۳). دانستنی است که دانش علاوه بر تهران و دیگر شهرهای ایران، در ممالک خارجه نیز منتشر می‌شده است. گواه، آنکه در سر صفحه نشریه "قیمت اشتراک

تصویر شماره ۲: مجوز وزارت معارف

۱. کحال: چشم‌پزشک Ophthalmologist (Oculist) (پزشکی که چشم را درمان می‌کند).
 ۲. نوه خانم دکتر کحال به اشتباه نام همسر ناصرالدین شاه را "قدسیه خانم" نوشته‌اند. امینه اقدس: زبیده خانم، همسر سوگلی ناصرالدین شاه، از مردم روستای "خلوانی" از توابع گروس (شهرستان بیجار) بود. چنان نفوذ و رخنه در مزاج ناصرالدین شاه داشت که وقتی چشم‌هایش بینایی خود را از دست داد، ناصرالدین شاه او را به نام ملکه ایران برای معالجه به اروپا فرستاد و حرم شاه با چادر و روبند در ممالک فرنگ همه جا مورد استقبال رسمی قرار گرفت. با وجودی که معالجات اطباء ایرانی و فرنگی کمترین اثری نکرد، او مدت‌های متمادی در اندرون چنان وانمود کرد که همگان گمان می‌بردند چشم امینه اقدس بینایی خود را بازیافته است. امینه اقدس صندوق‌دار ناصرالدین شاه بود، به این سبب جواهرات و نسخ خطی گرانبهای کتابخانه سلطنتی تحویل او بود.

چارچوب شماره ۱: متن بازنویسی شده مجوز وزارت معارف (تصویر شماره ۲)

وزارت معارف و اوقاف و فواید عامه، نمره ۹۳۴/۵۰۶۷، تاریخ ۲۵ شهر شعبان المعظم ۱۳۲۸ ق. / چون خانم دکتر کحال از وزارت معارف خواستار اجازه طبع روزنامه موسومه به دانش شده است و موافق معمول التزام خود را در اجرای شرایط و قانون مطبوعات توضیح و تصریح کرده و به اداره معارف سپرده‌اند، لهذا از طرف وزارت معارف به ایشان اجازه داده می‌شود که با ملاحظه قوانین مقرر مشغول به طبع روزنامه مزبوره باشند. معاون وزارت معارف و فواید عامه [امضاء]: رضاقلی نیرالملک [بازنویسی متن تصویر شماره ۲].

سالیانه در «بلاد خارجه» ۷ فرانک و شش ماهه ۴ فرانک" اعلام شده است (۸) - (تصویر شماره ۴).
به طوری که در التزامنامه نیز ذکر شده، مسلک این روزنامه تربیت نسوان و دوشیزگان و تصفیه اخلاق زنان بوده و در آغاز آن قید شده بود که: «روزنامه‌ای است: اخلاقی، علم خانه‌داری، بچه‌داری، شوهرداری مفید به حال دختران و نسوان و بکلی از پلتیک و سیاست مملکتی سخن نمی‌راند» (۵). از نکات دیگر اینکه، در سه شماره اول روزنامه "ع. صفوت" به عنوان سردبیر نامش در زیر نام خانم مدیر قید می‌شد، اما از شماره چهارم به بعد تنها نام مدیر و صاحب امتیاز ذکر کرده‌اند (۳). ظاهراً در شماره‌های دیگر فرزندش عباس معصوم در انتشار روزنامه

چارچوب شماره ۲: متن بازنویسی شده تعهدنامه خانم دکتر کحال (تصویر شماره ۳)

۲۶ شعبان المعظم ۱۳۲۸ [ق.]

این کمیته خانم دکتر ملتزم و متعهد می‌شوم که به موجب قوانین مقرر که در ذیل ورقه نوشته شده، تخلف نوزیده و روزنامه موسوم به «دانش» به طبع برسانم.

۱) اسم و رسم مدیر روزنامه: (خانم دکتر کحال)

۲) اسم و رسم مطبعه‌ای که روزنامه در آن طبع خواهد شد: (علی الحساب در مطبعه شرق به طبع خواهد رسید).

۳) عنوان روزنامه و جریده و ترتیب طبع آن یومیه یا هفتگی است؟ (علی الحساب هفتگی ولدی الاقتضاء یومیه می‌شود).

۴) مسلک روزنامه و صورت سیاق مطلب آن: (چنانچه نمونه داده شده، مسلک آن تعلیم خانه‌داری، شوهرداری و بچه‌داری به زنها و گاهی نیز رمان ترجمه شده، ضمیمه خواهد شد. از پلتیک (سیاست) مذاکره نخواهد شد).

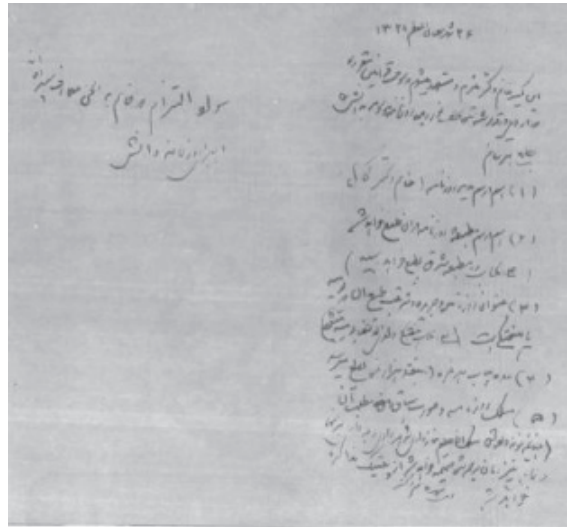
محل امضای خانم دکتر

[در حاشیه این تعهدنامه نوشته شده است]: سواد^۲ التزام که خانم به انجمن معارف سپرده‌اند، از برای روزنامه دانش (۶).

۱. در این زمان کابینه سیه‌دار اعظم بر مسند کار بود و مرتضی قلی خان صنیع‌الدوله، عهده‌دار وزارت معارف و اوقاف و فواید عامه بود.
۲. رضاقلی نیرالدوله معاون وزارت معارف بود.
۳. سواد: رونوشت.
(سوادنامه: رونوشت نامه).
۴. محیط طباطبایی معتقد است که بعید نیست، "ع. صفوت" همان صفوت تبریزی باشد که مانند: امیرخیز به همراه ستارخان به تهران آمده بود و بعدها از ادبا و فرهنگیان معروف آذربایجان محسوب شد.

میباشد و از آن جمله می‌توان از مقاله‌های: حفظ‌الصحه اطفال، اغذیه مناسب اطفال، حفظ‌الصحه هنگام شیوع وبا، تدبیر حفظ‌الصحه مادر به طفل خود از حین ولادت تا به سن رشد، سرماخوردگی اطفال، علت سرماخوردگی نامبرد. علاوه بر اطفال مقاله‌هایی نیز در موضوع حفظ‌الصحه نسوان درج شده است که جهت آشنایی خوانندگان به محتوا، مندرجات و سبک و سیاق نشریه دانش یکی از مقاله‌های آنرا در موضوع حفظ‌الصحه زنان بیان می‌کنیم:

حفظ‌الصحه نسوان: «محض تذکر خاطر بعضی از خواتین محترمه خانه‌دار که بواسطه مشغله زیاد یا برحسب سن از خود دست کشیده و مایوس شده‌اند می‌نویسیم و دانستن آن از برای خانم‌های جوان بسیار لازم و خوب است. ای خواهران و ای دختران من اول چیزی که خاطر نشان شما می‌کنم اینکه توجه حال و نظافت خود مقدم بدارید، کارهای خانه را به دست‌والعمل حالی کلمت بنمائید که او آنها را انجام بدهد و شما به واسطه زحمات سخت ناخوش نشوید، توجه حال خود و تغییر لباس و پاکیزگی برای شما از همه چیز مقدم‌تر است، زیرا که قانده اول آن آنست که بچه‌های شما پاکیزگی و تمیزی را از شما یاد می‌گیرد و به همانطور تربیت خواهند شد و دیگر آنکه همیشه در نزد شوهر پسندیده و مقبول خواهید شد. هفته دو مرتبه استحمام کردن لازم و هر وقت به واسطه راه رفتن و مشغله زیاد برای شما خسته‌گی عارضی شود. کف پا و روی پاهای قدری در آب گرم بگذارید تا آنکه رفع درد و خستگی شود، پیراهن و لباس زیری که شب با آن می‌خوابید، روزها در بر نداشته باشید، یعنی رستم‌ان این باشد که یک پیراهن مخصوصی از برای خواب داشته باشید که وقت خواب آن‌را بپوشید و چون برخاستید عوض بنمائید و هر دو روزه یا سه روزه لباس‌ها را تماماً عوض کنید و هر روز بعد از ناهار یک ربعی راحت باشید و بیش از نیم ساعت نخوابید که خوابیدن زیاد در روز انسان را سست و کاهل می‌سازد و اگر چنانچه خوابتان نبرد یک ربع ساعت چشم‌ها به هم بگذارید تا آنکه چشم راحت باشد و قوه پیدا کند و در آن یک ربع ساعت فکر و خیالات را از خود دور نمائید تا مغز سرتان راحت شود و چیز دیگر که به حال آنان مفید است قدری گردش و قدم زدن در جاهای وسیع است نه آنکه همیشه راحت و ساکن باشید که باعث فریبهی زیاد شده و قلب به واسطه چاقی گرفته شده به سختی حرکت نماید. هوای صاف قانده‌اش چنان [ ] است که در گل‌های نوشکفته مشاهده می‌کنید که چقدر با طراوت و خرم است.

تصویر شماره ۳: تعهدنامه خانم دکتر کحال

تصویر شماره ۴: سر صفحه نشریه دانش

جدول شماره ۲: فهرست مندرجات نشریه دانش در شماره‌های مختلف موجود آن.

سال اول شماره ۱	سال اول شماره ۴	سال اول شماره ۱۴
بسم‌الله‌الرحمن الرحیم [پیشگفتار و اهداف ناشر] ..... ۲ حفظ‌الصحه اطفال ..... ۲ تجربه گرانبها است ..... ۲ طریقه غذا دادن اطفال ..... ۳ اغذیه مناسب اطفال ..... ۳ اعلان ..... ۳ خطاب به دوشیزگان ..... ۴ خانه‌داری ..... ۴ رسم شوهرداری ..... ۵ فواید نور آفتاب عالم‌تاب ..... ۶ ملکه و پنجره‌های سجری ..... ۷ مطایبات ۸	اعلان ..... ۲ بقیه حفظ‌الصحه اطفال ..... ۲ حفظ‌الصحه هنگام شیوع وبا (معالجه - قسم دیگر وبا و علاج این قسم) ..... ۴ بقیه دلالی نکاح [دلالت مزاجت] ..... ۴ دختران حفظ بنمایند - تحسر کودک نابینا ..... ۶ بقیه خانه‌داری ۷	اخطار ..... ۲ اعلان ..... ۲ دستورالعمل دایه‌گان ..... ۲ سرگذشت دهقان زاده عالی طبع ..... ۳ عروسی‌های ممالک خارجه، فرانسه، روس‌ها، انگلیس‌ها ..... ۴ بقیه سرگذشت خانم جوان ..... ۶ خطاب به دختران (ثمره محبت) ۸
سال اول، شماره ۲	سال اول شماره ۵	سال اول شماره ۲۵
اخطاریه به مردان و جوانان ..... ۲ تربیت از گهواره تا لحد همراه است ..... ۲ وداع [نمایشنامه] ..... ۳ فی مرثیه‌المرحوم المبرور النائب السلطنه (فوت علی‌رضا عضدالملک) ..... ۵ کلمات حکمت‌آمیز ..... ۵ جمله‌های لطیف ..... ۶ توالت ..... ۶ مکتوبات، اظهار تشکر و اعتراض ..... ۷ دانش [جواب به اظهار تشکرها] ..... ۷ تعزیت و تسلی (فوت محمد برادر خانم دکتر کحال) ..... ۸ معما ..... ۸ اعلان ۸	اعلان ..... ۲ بقیه دایه از مادر مهربان میشود ..... ۲ بقیه دلالی نکاح ..... ۳ خطاب به دختران - غنیمت دانستن و قدر شناختن ..... ۴ سرگذشت شوهر کردن خانم جوان (سلوک - توجه او با فرزندان شوهر) ..... ۶ بقیه حفظ‌الصحه اطفال (میوه‌جات نارسیده - حمام بردن بچه - یبوست مزاج - خواباندن اطفال - قانون بچه‌داری - تربیت) ۸	اعلان ..... ۲ تبرید بهار ..... ۲ حکایت ..... ۳ معاونت زنان وکلای پارلمنت (انگلیس) ..... ۴ سرما خوردن اطفال ..... ۵ علت سرماخوردگی ..... ۶ صحت و مقبولی ۸
سال اول شماره ۳	سال اول شماره ۶	
اخطار به مدیره‌های مدارس ..... ۲ اعلان ..... ۲ دایه از مادر مهربانتر نمی‌شود ..... ۲ دلالت مزاجت (ترجمه از انگلیسی) ..... ۳ بقیه حفظ‌الصحه اطفال (یبوست مزاج - ناخوشی اسهال - طریقه شیر دادن اطفال) ..... ۴ بقیه نور آفتاب ..... ۶ بقیه خطاب به دوشیزگان (صداقت) ..... ۷ رسم زن‌داری ..... ۷ اعلان ۷	نقل از روزنامه انگلیسی موسوم به (حم چت) تدبیر حفظ‌الصحه مادر به طفل خود از حین ولادت تا به سن رشد خطاب به دختران (کریم [توکل] - غم خوردن - کار کردن - مرفه‌الحال - خوشحالی) ..... ۲ بقیه خانه‌داری (تقسیم کار به ایام هفته - دفتر حساب و مخارج - دستورالعمل رختشویی) ..... ۴ بقیه شوهر کردن خانم جوان به مرد کامل ..... ۶ حفظ‌الصحه زنان ..... ۷ زن‌داری (المراه ریحانه لیت بقهرمانه) ۸	

(۸). در این مجال فهرست مندرجات هر شماره در ذیل آن در جدول شماره ۲ قید گردیده است.

نشریه دانش یک سال بیشتر عمر نکرد و گویا خانم دکتر کحال در شماره سی‌ام آن اعلام داشته بود: به خاطر شدت گرما و ضعف مزاج به شمیران رفته‌اند و مجله تا دو ماه دیگر منتشر نمی‌شود، اما این تعطیلی موقت، دائمی شد و عاقبت مجله دانش پس از یک سال انتشار در سال ۱۳۲۹ق. متوقف شد.

نتیجه گیری

اولین نشریه زنان در ایران در سال ۱۹۰۷ میلادی توسط یک بانوی پزشک در حالی انتشار می‌یابد که در منطقه خاور میانه نمونه آن را نمی‌توان یافت، دوره‌ای که زنان ایران در شمار متجددترین زنان دنیا درآمدند.

تدبیر مختصر کم خرج و آسان: از برای رفع خشکی پوست صورت و نرم و سفید کردن آن ... چند ورقه خیار پوست نکنده در قدری شیر خیس نمائید و بعد از دو ساعت از برای استعمال حاضر می‌شود. اول صورت و گردن و دست‌ها را با آب گرم و صابون بشویند و بعد از آن دستها و صورت را از شیر مذکور مالش بدهید.

دستور رفع چروک و چین‌های صورت: وقت خواب قدحی پر از آب جوش کرده صورت را روی آن نگاه داشته، به طوری که با حوله یا پارچه روی سر و قدح را بپوشانند، بقدر پنج دقیقه بخار بدهید، بعد از آن هر نقطه که چروک است با دست مالش داده، بخوبانید (۱۲).

علیرغم مطالب ارزشمند دانش، تنها هشت شماره از آن موجود می‌باشد (۵). که شماره موجود در سال ۱۳۷۷ به همراه نشریه شکوفه به همت کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران به زیور طبع آراسته گردید

References

- Rastegari L. [Women's Journalism from the start until Aug 1941] Persian. A research on Iran's history of Journalism. 1997;1(1):585.
- Molana H. [Social Communication Developments in Iran] Persian. Tehran: Faculty of Social Communications of Iran; 1358. 206 p.
- Mohit Tabatabai M. [Analytic history of Journalism in Iran] Persian. Tehran: Besat; 1997. 172 p.
- Hafezi I. [Over 100 years history; the first Iranian women's magazine is kept in Astan Quds Razavi.] Persian. Available from: <http://www.iranpn.com>.
- [Danesh] Persian. 1328AH.(1):2.
- [Ettelaat Newspaper: 28 thousand days history of IRan and the world] Persian. Tehran1381. 33 p.
- Robino HL. [Iranian papers (from the start until 1329)] Persian. Tehran: Ettelaat; 1372. 141 p.
- [I.R of Iran's National library, Shokoufeh & Danesh (First Journals of Iranian Women)] Persian. Teharn: I.R of Iran's National library; 1377. 9 p.
- Kasra N. [Women in the current history of Iran.] Persian. Tehran: Badraghe-Jevidan; 1387. 177 p.
- Sadre Hashemi M. [Iranian Press & Journals history] Persian. Esfahan: Kamal; 1364.
- [Danesh] Persian. 1328AH. (2-4):8.
- [Danesh] Persian.1328AH. (5):8.
- [Danesh] Persian.1328-1329 AH. (14, 25):8.